

“ประชาธิปไตย การศึกษา และความเป็นพลเมือง” ICIRD 2017

วันที่ 24 มิถุนายน 2017

เวลา 09:45-16:00 น.

ห้อง 103 คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

 www.thaiciviceducation.org

ประชาธิปไตย การศึกษา และความเป็น พลเมืองในวิกฤตการณ์โลก: พลเมืองแบบไหน ที่เราต้องการ ?

โดย Dr. Joel Westheimer, Ottawa University,
Canada

Dr. Joel Westheimer เริ่มต้นจากการให้ทุกคนจินตนาการว่าหากเราหายตัวไปอยู่ในห้องเรียนต่าง ๆ บนโลก เราจะสามารถบอกได้ไหมว่าเรากำลังอยู่ในห้องเรียนของประเทศไหน และประเทศนั้นมีการปกครองแบบไหน เป็นประชาธิปไตย เผด็จการ หรือรัฐศาสนา

สำหรับคนในโลกตะวันตกอาจจะบอกความแตกต่างได้บ้าง เช่น ห้องเรียนในแคนาดา สิ่งที่สอนก็เป็นแนวทางของประชาธิปไตยที่ไม่ได้สะท้อนรูปแบบความจริงเพียงแบบเดียว แต่สำหรับหลาย ๆ คนก็อาจจะบอกความแตกต่างได้ไม่ชัดเจน เพราะเห็นว่าบทเรียนต่าง ๆ ในห้องเรียนส่วนใหญ่ในโลกก็เหมือนกันหมด เช่น บทเรียนวิชาเคมีที่เรียนเรื่องสมการเคมี วิชาคณิตศาสตร์ที่มีสอนเรื่องการบวกเลข หรือแม้กระทั่งวิชาชีววิทยาก็เรียนคล้าย ๆ กัน แต่นั่นนำไปสู่คำถามใหม่ที่ว่าแล้วจริง ๆ การเรียนการสอนบนโลกใบนี้มีความแตกต่างบ้างไหม และอะไรคือความแตกต่างระหว่างห้องเรียนของแต่ละประเทศ

Dr. Westheimer ชวนตั้งคำถามว่า หากเราเดินไปตามท้องถนน แล้วสัมภาษณ์ผู้คนที่ “โรงเรียนควรสอนให้เด็กเป็นพลเมืองดีหรือไม่?” ก็ต้องได้คำตอบจากทุกคนว่า “ใช่” แต่เมื่อถามต่อไปว่า “แล้วพลเมืองดี คือ อะไร จะต้องสอนยังไง สอนอะไรบ้าง?” จากคำถามนี้ คำตอบที่ได้ก็จะเริ่มมีความแตกต่างหลากหลาย เช่น พลเมืองที่เชื่อฟังกฎระเบียบ รับผิดชอบ พลเมืองที่เข้าใจกฎหมาย เข้าใจการทำงานของรัฐบาล ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีส่วนร่วมในสังคม หรืออาจจะเห็นในสิ่งที่ไม่ถูก ซึ่งความแตกต่างหลากหลายในคำตอบนั้นมีข้อถกเถียงอยู่มากมาย

ว่าในโรงเรียนควรจะสอนอย่างไร บางคนคิดว่าอาจจะคิดแค่เรื่องการอ่านออกเขียนได้ก็พอ ซึ่งข้อถกเถียงนี้ก็ทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับสังคม เพราะแต่ละคำตอบจะสะท้อนภาพสังคมแบบที่เราอยากให้เป็น และความเป็นมนุษย์แบบที่สังคมหรือประเทศนั้นอยากสร้างขึ้นมา

หลายพื้นที่ทั่วโลกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเรื่องเป้าหมายของการจัดศึกษา การจัดการศึกษาทั่วโลกได้ถูกเชื่อมโยงกับการทำงาน เศรษฐกิจหน้าที่ของโรงเรียนคือการอบรมให้คนไปทำงานได้ ซึ่งเริ่มคาดหวังลงไปตั้งแต่ระดับมัธยมต้นหรือประถมแล้วให้เตรียมความพร้อมที่จะหางานทำได้ในอดีตการศึกษาสาธารณะก่อนศตวรรษที่ 18 เป้าหมายนั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง กล่าวคือ การศึกษาคือรากฐานของประชาธิปไตย เพราะเชื่อว่าการให้การศึกษากับคนนั้นทำให้ประชาธิปไตยทำงานได้ แต่ตอนนี้เป้าหมายการศึกษาแบบนี้หายไปจากระบบการศึกษา และถูกแทนที่ด้วยสิ่งที่ Pasi Sahlberg นั่นคือ GERM (Global Education Reform Movement) แนวคิดการวัดมาตรฐานการศึกษา ที่เหมือนเป็นเชื้อโรคทางการศึกษาที่ระบาดออกไปติดโรงเรียนทั่วโลก ทำให้เป้าหมายการศึกษาเป็นไปเพื่ออบรมคนไปทำงานมากกว่าการสร้างพลเมืองที่ดี แม้ว่าเรื่องของการสร้างพลเมืองจะยังมีอยู่ในพันธกิจของโรงเรียน และทุกคนต่างก็คิดว่าโรงเรียนยังทำเรื่องนี้อยู่ แต่การปฏิบัติจริงนั้นต่างออกไป คนมักจะต่อต้านนักการศึกษาที่วิจารณ์แบบนี้ว่าไม่สนใจเรื่องการอ่านออกเขียนได้ สนใจแต่การที่ให้เด็กมาร้องเพลงจับมือกัน แต่จริงๆแล้วเป็นข้อต่อต้านที่ผิด ๆ เพราะไม่มีใครอยากให้ลูกหลานของตนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่ครูควรมองการจัดการเรียนการสอนให้มากกว่าแค่การอ่าน เช่น ต้องชวนตั้งคำถามว่าอะไรที่ควรอ่าน อ่านไปทำไม และสิ่งที่อ่านเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอย่างไร พ่อแม่อาจจะคิดว่าการเรียนบวกลบเลข ให้ไปซื้อของนับเงินทองได้ แต่นักการศึกษาต้องมองว่ากระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมกับชีวิตประจำวันได้อย่างไร และทำให้เด็กไปสู่การใช้ชีวิตที่เต็มศักยภาพได้ยังไง นี่เป็นวิสัยทัศน์ของนักการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย

คำถามเหล่านี้นำไปสู่งานวิจัยในประเด็นการสอนความเป็นพลเมืองในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ครู ผู้บริหาร ทำแบบสอบถามและอื่น ๆ เพื่ออยากรู้ว่าพลเมืองที่ดีในแต่ละบริบทสังคมตามมุมมองของพวกเขาเป็นอย่างไร ซึ่งได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับวิสัยทัศน์การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองซึ่งแบ่งพลเมืองออกเป็น 3 ประเภท คือ **พลเมืองที่รับผิดชอบ พลเมืองที่มีส่วนร่วม พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม**

พลเมืองแบบที่ 1 พลเมืองรับผิดชอบ เน้นการเป็นคนตรงต่อเวลา มีวินัยที่ดี เป็นคนดีช่วยคนแก่ ข้ามถนน เป็นเพื่อนบ้านที่ทุกคนอยากมีอยู่ข้างบ้านตัวเอง ส่วนใหญ่ทั่วโลกจะพยายามที่พัฒนาไปเป็นแบบนี้

พลเมืองแบบที่ 2 พลเมืองมีส่วนร่วม เป็นพลเมืองที่เข้าใจการทำงานของรัฐบาล รู้ขั้นตอนการมีส่วนร่วมและรู้ตัวเองจะมีส่วนร่วมได้อย่างไร เช่น หลายโรงเรียน มีการเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ลงพื้นที่ไปช่วยเหลือคนไร้บ้าน บริจาคอาหาร และ

พลเมืองแบบที่ 3 พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมของสังคม เน้นดูรากเหง้าของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น มองว่าจะสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไร ทำให้ไปสู่การเห็นวิสัยทัศน์ที่หลากหลาย แนวคิดหลากหลายมุมมอง รู้จักการตั้งคำถามกับประเด็นปัญหาสังคม เช่น ในกรณีคนไร้บ้าน พลเมืองแบบที่ 3 จะเห็นแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ นอกจากการช่วยเหลือ ช่วยหางานให้ทำแล้ว ก็จะมีคำถามต่อว่าประเทศที่ตัวเองอยู่มีความมั่งคั่งมากมาย แต่ทำไมถึงมีคนไร้บ้าน และจะอย่างไรจะเปลี่ยนแปลงสังคมได้

จากการศึกษาแนวคิดพลเมืองทั่วโลก พบว่าไม่ว่าประเทศไหนก็อยากได้พลเมืองที่ดี พลเมืองรับผิดชอบ ไปบริจาคเลือด ช่วยเหลือคนอื่น ช่วยเก็บขยะ แต่ข้อสังเกต คือ สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพลเมืองประชาธิปไตย เพราะในสังคมที่ปกครองด้วยเผด็จการที่ต้องการพลเมืองดีที่เชื่อฟังกฎระเบียบต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ที่แตกต่างกัน คือ โรงเรียนในประเทศเผด็จการจะ ถ่ายทอดความจริงสู่พลเมืองเพียงชุดเดียว ให้คนยอมรับเชื่อฟัง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

ประเด็นทางสังคม ในขณะที่โรงเรียนในประเทศประชาธิปไตย จะพยายามเปิดพื้นที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วม ให้ทุกคนเรียนรู้ รับฟังความแตกต่าง และตัดสินใจเองว่าจะทำอะไร

สุดท้าย Dr. Westheimer กล่าวถึงแนวคิดประชาธิปไตยว่าไม่ใช่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง 1 คน 1 เสียง เท่านั้น นั่นเป็นแค่ประชาธิปไตยแบบผิวเผิน แต่ประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมือง การทำความเข้าใจความคิดและมุมมองที่หลากหลาย รู้จักตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ซึ่งวิธีคิดแบบนี้จะนำไปสู่การยุติปัญหาต่าง ๆ ได้ ตัวอย่างเช่นปัญหาทาสและสิทธิสตรีต่างก็เคยยุติได้ด้วยวิธีการประชาธิปไตย ซึ่งวิธีการเหล่านี้ประเทศเผด็จการอาจจะไม่ต้องการ และยังกล่าวถึงระบบการศึกษาที่สร้างพลเมืองประชาธิปไตยนั้น ต้องไม่ผูกติดกับตำราเรียนแค่เล่มเดียว เรียนประวัติศาสตร์แบบเดียว จัดการศึกษาและใช้แบบสอบวัดมาตรฐานเพียงแบบเดียว ต้องไม่ใช่การศึกษาที่พาคนออกห่างจากการคิดเชิงวิพากษ์ แต่ต้องเป็นการศึกษาที่ทำให้คนหันมาตั้งคำถาม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และสังคม และรู้จักการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจของประชาธิปไตย

Dr. Westheimer ปิดท้ายด้วยคำพูดของ Maxine Green ที่ว่า *“The purpose of education is to comfort the troubled and trouble the comfortable.”* เพราะกระบวนการประชาธิปไตยต้องอาศัยปัญหาในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ในทางกลับกันประชาธิปไตยก็จะตั้งคำถามกับความเคยชินเดิม ๆ ที่อาจจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

พลเมืองเชิงวิพากษ์ สำหรับสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเทศออสเตรเลีย โดย Dr. David Zyngier, Monash University, Australia

Dr. David Zyngier กล่าวถึงการเข้าร่วมโครงการงานวิจัยหนึ่งของตนเองปี 2008 ที่ชื่อ Global Doing Democracy เพื่อศึกษาว่าครูและนักศึกษาที่จะเป็นครูในอนาคตเข้าใจการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตยอย่างไร ผ่านจุดประสงค์วิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ 1) ศึกษาแนวโน้มที่ครูจะเข้าใจประชาธิปไตยแบบผิวเผิน 2) ศึกษาศักยภาพของครูกลุ่มนี้เกี่ยวกับความสามารถในการเข้าใจประชาธิปไตยแบบลึกซึ้ง 3) ศึกษาว่าครูเห็นความสำคัญในเรื่องอำนาจ ความแตกต่างที่สัมพันธ์กับประชาธิปไตย เช่น เรื่องชาติพันธุ์ เพศ วัฒนธรรม หรือไม่อย่างไร ซึ่งข้อค้นพบเบื้องต้นของงานวิจัยพบว่าทั้ง 25 ประเทศ ไม่ว่าจะประเทศที่เป็นประชาธิปไตยมานาน ประเทศที่เพิ่งเป็นประชาธิปไตย ยังให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาแค่เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย (เช่น กฎหมาย, การเลือกตั้ง) อยู่มากและใช้เวลาในการศึกษานานเกินไป

Dr. Zyngier ชวนดูคำถามและคำตอบของครูและนักศึกษาครูในรูปแบบสอบถามเพื่อให้เห็นความคิดที่แตกต่างกัน ตัวอย่างคำถามเช่น “คุณคิดว่าประเทศออสเตรเลียเป็นประชาธิปไตยไหม” พบว่ากลุ่มครูจะตอบว่า เป็น ในระดับมาก ในขณะที่กลุ่มนักศึกษาครูจะตอบว่า เป็น แค่ในระดับกลางๆ หรือคำถามอย่าง “ประเทศอเมริกาเป็นประชาธิปไตยหรือไม่?”

ก็ได้คำตอบแบบเดิมจากคนทั้งสองกลุ่ม คือ ครูจะบอกว่าเป็นมากและนักศึกษาครูจะบอกว่ำน้อย แต่ Dr. Zyngier ชวนเรามองเหตุผลของคำตอบคนทั้งสองกลุ่ม โดยยกตัวอย่างคำตอบของนักศึกษาครูที่ตอบว่าอเมริกาเป็นประชาธิปไตยน้อย ซึ่งให้เหตุผลว่า “ถ้าคุณเป็นคนลาตินอเมริกาหรือคุณเป็นคนผิวดำ ก็จะมีสิทธิ หรือการใช้ชีวิตที่ไม่เท่ากับคนขาว และคนที่เป็นคนจนก็มีสิทธิ น้อย ทั้งเรื่องสุขภาพ และค่าแรงที่ต่ำมาก” ในขณะที่ครูให้เหตุผลว่าอเมริกาเป็นประชาธิปไตยมากเพราะมองว่า “มีการเลือกตั้ง” ถึงตอนนี้ Dr. Zyngier ได้ตั้งคำถามกับผู้เข้าร่วมเสวนาว่า ถ้าประชาธิปไตยไม่ต้องมีเรื่องอื่น มีแค่การเลือกตั้งอย่างเดียว ถ้าเช่นนั้น เกาหลีเหนือ สิงคโปร์ จีน ก็เป็นประชาธิปไตย เพราะมีการเลือกตั้ง หรือจริง ๆ แล้วประชาธิปไตยต้องการอะไรมากกว่านั้นกันแน่

สังเกตเห็นได้ว่าคำตอบที่ครูตอบนั้นมีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในโรงเรียน ทำให้ครูจะเน้นสอนเนื้อหาความรู้เรื่องระบบการเมือง กฎหมาย การทำงานของรัฐบาล ฝ่ายค้าน ฝ่ายนิติบัญญัติ และสอนสิ่งที่เป็นเปลือกของประชาธิปไตย เช่น ให้มีการเลือกตั้งในโรงเรียน

Dr. Zyngier ยังเสนอว่าครูที่สอนประชาธิปไตยแบบลึกลับซึ่งจะต้องพานักเรียนไปสู่การตั้งคำถามเข้าใจความหลากหลาย มองเห็นความรู้ที่เปลี่ยนไปตลอดเวลา ไม่มีติดการศึกษารูปแบบเดียวหรือตำราเล่มเดียว ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่สามารถเรียนรู้ผ่านคำพูดหรือแค่ตัวความรู้ได้ แต่ต้องเรียนผ่านการกระทำ เรียนรู้เพื่อประชาธิปไตย ดังนั้นประชาธิปไตยจึงไม่สามารถแยกจากโรงเรียนได้ และ Dr. Zyngier ยังได้เสนอโมเดลที่มองพลเมืองมากกว่าแค่พลเมือง 3 แบบ ของ Dr. Joel Westheimer ว่าสำหรับการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยนั้น มีสิ่งที่มากกว่าแค่พลเมืองสามแบบที่รู้และเข้าใจสังคมในมุมมองที่ต่างกัน แต่ต้องมีการเคลื่อนไหวและลงมือทำบางอย่างเพื่อความเป็นธรรมของสังคม เป็นสิ่งสำคัญของพลเมืองประชาธิปไตย และโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้

รักชาติแบบวิพากษ์ กรณีศึกษาประเทศสิงคโปร์ โดย Assoc. Prof. Dr. Boon Yee Jasmine Sim, National Institute of Education, Singapore

อาจารย์ Jasmin Sim เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงมุมมองสำหรับคนทั่วไปเกี่ยวกับคำว่ารักชาติ ที่มักจะถูกมองเป็นคำที่แย แต่ที่ชวนมองต่อว่าแม้ประเทศตะวันตกอย่างเยอรมัน ครั้งหนึ่งความรักชาติก็ถูกใช้เพื่อสร้างฟาสซิสต์ ในประเทศสหรัฐอเมริกาความรักชาติ ก็เป็นส่วนที่ผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน แล้วเราควรส่งเสริมความรักชาติในโรงเรียนใหม่? ก็จะมีทั้งคำสนับสนุนที่มองว่า ความรักชาติเป็นการกระตุ้นความเป็นเจ้าของให้พลเมืองในชาติทำหน้าที่ของพลเมือง ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านก็มองว่าความรักชาติเป็นการบดบังการตัดสินใจทางการเมืองของพลเมือง แต่ไม่ว่าอย่างไร ความรักชาติก็ถูกขับเคลื่อนอยู่ในโรงเรียนทั่วโลก เพราะไม่ว่ารัฐบาลใดก็อยากให้พลเมืองมีความรักชาติ แล้วจะมีทางใดที่จะนิยามการสอนความรักชาติ ให้มีความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่นี้ จึงนำมาสู่แนวคิด **รักชาติแบบเชิงวิพากษ์ (Critical Patriotism)** ว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างแนวคิดความรักชาติเชิงสร้างสรรค์ Constructive Patriotism รักชาติในเชิงประชาธิปไตย สามารถตั้งคำถามถึงความเป็นธรรมทางสังคม เห็นคุณค่าเชิงสากลไม่ใช่ความรักชาติแบบมีขอบเขตที่เชื่อฟังโดยไม่ตั้งคำถาม

ในบริบทสังคมสิงคโปร์ ซึ่งเป็นประเทศขนาดเล็ก มีประชากรประมาณ 5.5 ล้านคน โดยมีพลเมือง 3.4 ล้านคน ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา โรงเรียนในสิงคโปร์พยายามย้ำเสมอว่าประเทศสิงคโปร์นั้นเป็นประเทศที่เปราะบาง ภายในมีความขัดแย้งประเด็นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ไม่มีทรัพยากรธรรมชาติ และมีประวัติศาสตร์ที่สั้นเพียง 52 ปีหลังได้รับเอกราช ทั้งยังถูกขนาบด้วยประเทศที่มีศาสนาที่แตกต่างกันอย่างประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย ย้ำว่าเป็น little red dot หรือจุดแดงเล็กๆในแผนที่โลก ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ยังมีช่องว่างทางเศรษฐกิจอยู่มาก แนวทางการสร้างชาติหรือค่านิยมจึงเป็นในเรื่องของการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เช่น หนังสือพิมพ์สิงคโปร์ลงข่าวว่าสิงคโปร์เสียตำแหน่งสายการบินอันดับ 1 ให้กับกตาร์แอร์ไลน์ไปต้องแข่งขันกลับคืนมาให้ได้ด้วยประเด็นความเปราะบางที่มีอยู่ ดังนั้นเอกภาพ

ของชาติจึงต้องมาก่อนเสมอ จะเกิดปัญหาที่กระทบต่อเศรษฐกิจไม่ได้ ไม่เช่นนั้นนักลงทุนจะไม่เข้ามา จึงเกิดเป็น shared Value ของสิงคโปร์ ที่ประเทศต้องมาก่อนชุมชน ครอบครัว เน้นฉันทามติ ไม่ขัดแย้งกัน อยู่ร่วมกันได้ในความหลากหลายทางความเชื่อทางศาสนา ชาติพันธุ์ และรัฐบาลก็มองว่าการศึกษาคือหัวใจสำคัญในการทำหน้าทีนี้

การศึกษาของสิงคโปร์เป็นแบบรวมศูนย์ในกระทรวง และมีการใช้สังคมศึกษาในการปลูกฝังแนวคิดความรักชาติ มีค่านิยม (National Education Message) 6 ข้อ มีธงชาติในโรงเรียนและในห้องเรียน มีการปฏิญาณตนเองทุกเช้า แต่หลักสูตรก็เปิดให้มีการประเมินที่กว้างและหลากหลาย ทั้งเรื่อง critical thinking มีการถกเถียงกันในประเด็นตำราเรียนและรูปแบบการเรียนการสอนที่ใช้ ซึ่งสิ่งนี้ไม่เคยมีมาก่อนใน 20 ปีที่แล้วของการศึกษาของสิงคโปร์ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ

อาจารย์ Jasmine Sim ชวนมองต่อว่าความรักชาติเชิงวิพากษ์ของสิงคโปร์ที่เกิดขึ้นในการศึกษา เกิดในบริบทซับซ้อนซึ่งคล้ายคลึงกันกับไทยที่สังคมต้องเผชิญกับความเปราะบางและแรงต้านในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง แต่พบว่าเมื่อถามเรื่องรักชาติเชิงวิพากษ์กับครูสิงคโปร์ ครูก็มีความเข้าใจ คิดว่าต้องเป็นผู้กระทำ ไม่จำเป็นต้องปกป้องรัฐ ถ้ามีอะไรผิดก็ตัดสินใจตั้งคำถามได้เลย และนำไปสู่การสอนในห้องเรียน

ที่มีการตั้งคำถามยาก ๆ ในห้องเรียน เช่น นโยบาย Public Housing ของรัฐตอนนี้ ดีจริงหรือไม่ทำให้ใครตกกับครอบครัวที่มีลูก? แล้วกลุ่มคน LGBT ที่ไม่ได้รับสิทธิ์จะทำอย่างไร? หรือ คิดอย่างไรกับประเด็นนโยบายการเพิ่มประชากรของสิงคโปร์? ซึ่งครูก็มีการเปิดรูปภาพ นำเสนอความคิดต่าง ๆ ของรัฐและประชาชน รวมถึงความคิดของคนที่ไม่เห็นด้วย แต่สุดท้ายครูก็จะสรุปข้อถกเถียงด้วยการเจรจาต่อรอง มากกว่าการเผชิญหน้า เช่น แม้จะมีข้อเสียบ้างแต่รัฐก็จำเป็นที่จะต้องดำเนินนโยบายบางอย่าง ซึ่งแม้จะไม่เห็นด้วยกับรัฐแต่ก็ไม่ได้มีท่าทีที่จะต่อต้านในทันทีเพราะอาจจะกลัวโดนจับ แต่ยังส่งเสริมให้นักเรียนทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐ ซึ่งจะเรียกสิ่งนี้ได้ใหม่ว่ากำลังเกิดความรักชาติเชิงวิพากษ์ในบริบทของสิงคโปร์ที่ยังไม่สามารถเผชิญหน้ากันได้ และอยากให้มองสิ่งนี้เป็นความต่อเนื่องที่กำลังต่อสู้พัฒนาต่อไปในแบบไม่ใช่การต่อต้าน โดยมองในแง่ดีว่ากำลังเดินไปข้างหน้าและเป็นทางเลือกใหม่ในการวิพากษ์ในบริบทที่แตกต่าง

**การสร้างความเป็นพลเมืองในยุคเปลี่ยนผ่าน :
กรณีศึกษา วิชา ธรรมาธิปไตย (RSU 101)
โดย อาจารย์ปฤณ เทพรินทร์ วิทยาลัยการเมือง
การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**

อาจารย์ปฤณ เริ่มต้นงานวิจัยนี้ด้วยข้อสังเกตว่า ประเทศไทยเกิดกระแสความสนใจเรื่อง Civic Education ขึ้นมา หลังการรัฐประหารตอนปี 49 และมองว่าการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยนั้น เป็นคำตอบของยุคสมัยที่ประชาธิปไตยล้มเหลว เพราะคนไม่รู้สิทธิและหน้าที่ ไม่เข้าใจประชาธิปไตย สังคมจึงวุ่นวาย อาจารย์ปฤณจึงสนใจแนวคิดในการจัด Civic Education ที่เกิดขึ้นในกลุ่มต่างๆ หลังปี 49 โดยพัฒนาเป็นหัวข้อของงานวิจัยชิ้นนี้ โดยศึกษากลุ่มของ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ และ คณะ ของมหาวิทยาลัยรังสิต ที่มองว่าเป็นภาพ แทนของกลุ่มอนุรักษ์นิยม ที่เชื่อว่าหากสร้าง Civic Education ให้คนเข้าใจประชาธิปไตยได้ สำเร็จ สังคมก็จะสงบ

แนวคิดของ ดร.อาทิตย์ มองว่า การเป็นพลเมือง ประชาธิปไตยนั้นไม่เพียงพอ ต้องเป็นพลเมืองมี ธรรมาธิปไตยด้วย กล่าวคือ มีธรรมเป็นใหญ่ จึงจะ สร้างสังคมที่ดีงามได้ไปด้วย ต่างกับแนวคิดแบบ โลกาธิปไตยที่ยึดเสียงของประชาชนเป็นใหญ่ หรือ อัตตาธิปไตยที่เน้นตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งอาจารย์ปฤณ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าจะเห็นวิธีคิดนี้ซ้ำๆ ในการจัด Civic Education ที่อื่นๆ เช่น วิชา TU 100 เช่นกัน ที่เชื่อว่าถ้าสังคมมีปัญหาแบบนี้ ๆ จะแก้ได้ก็ต้อง ใช้วิธีของตัวเองแบบนี้ ๆ เท่านั้น ซึ่งรูปแบบของ ดร.อาทิตย์ ในการจัดการศึกษาสร้างความเป็น พลเมือง เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 และแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ แม้รูปแบบการสอนเป็น project based มีการ ดูหนังวิเคราะห์หนัง มีการลงพื้นที่ สุดท้ายก็เป็น

ส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลัก คือ การมุ่งเน้นดัดแปลงตัวตนของผู้เรียน คือ ใช้การสอนแบบบอกกล่าวให้เป็นในสิ่งที่ดี ที่อยากจะเป็น มากกว่า การสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งพลเมืองที่เป็นผลลัพธ์ตามแนวคิดนี้มีด้วยกัน 3 แบบ คือ การให้บริการสาธารณะ การดูแลสุขภาพ และดูแลผู้ด้อยโอกาส หรือการทำความดีอย่างที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมองว่าเป็นความดี

อาจารย์ปฤณ มองเห็นความขัดแย้งในตัวเองของการสร้างพลเมืองที่มุ่งเน้นการดัดแปลงตัวตนผู้เรียนมากเกินไป โดยมองว่าปกติการเรียนรู้ ต้องประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ทั้งส่วนที่สั่งสอนหลักการ และ ส่วนที่ต้องมีประสบการณ์จริงที่รองรับค่านิยมหรือ หลักการที่สอน แต่บริบทสังคมไทยอาจจะยากในการบ่มเพาะคุณลักษณะอย่างหลัง เพราะสิ่งที่สั่งสอนไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้เรียนไปพบหรือเห็นในสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ ซึ่งเห็นวัฒนธรรม อำนาจนิยมที่ปฏิเสธหลักการประชาธิปไตยอยู่รอบตัวจนเป็นเรื่องปกติ เช่น การรับน้อง ซึ่งเป็นข้อจำกัดของโครงสร้างสังคมในการสอนประชาธิปไตย และ มองว่าคนที่ทำงานเรื่องการสร้างพลเมือง รู้เรื่องนี้ แต่ตระหนักเรื่องนี้น้อยเกินไป สุดท้ายรูปแบบการสอนจึงไปสู่การสอนหลักการมากกว่าพาคนไปเรียนรู้ จากทั้ง 2 ด้าน ซึ่งไม่ใช่แค่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมฝ่ายเดียว ที่มีปัญหา อาจารย์ปฤณมองว่า แม้แต่ตัวเองหรือ ฝ่ายประชาธิปไตยเอง ก็ยังติดในทัศนคติที่ยังต้องสอนหลักการให้เห็นทางออกเพียงแบบเดียวและ เชื่อว่าเป็นวิธีที่ดีแล้วจึงละเลยส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์จริง เช่นกัน

สุดท้ายไปสู่คำถามท้าทายของอาจารย์ปฤณที่ว่า 1) เราจะส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงามได้อย่างไร ในรัฐที่มีข้อจำกัดของโครงสร้างสังคมที่คอยขัดขวาง เช่น มีวัฒนธรรมการลอยนวล พันผิด ผู้มีอำนาจไม่เคยต้องรับผิดชอบความผิดที่ก่อขึ้น 2) จะสร้างสมดุลในการสร้างพลเมืองให้มีดุลยภาพระหว่างวิธีการปลูกฝังกลุ่มเกลา และสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้จริงขึ้นได้อย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนระยะยาวในการสอน ทรัพยากรที่ต้องใช้ เช่น คน เวลา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพลเมือง เช่น พ่อแม่ ครู ผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องมาเกี่ยวข้องด้วย แม้ข้อท้าทายจะดูเป็นอุดมคติ แต่เชื่อว่ามีความหวังที่จะพัฒนาต่อไปได้

**อนาคตการเรียนการสอนประวัติศาสตร์
สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาความเป็นพลโลกที่ยั่งยืน**
โดย อาจารย์อภัยชนม์ สัจจะพัฒนกุล
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

อาจารย์อภัยชนม์เริ่มต้นด้วยคำถามงานวิจัยที่ว่า รัฐมองพลเมืองแบบไหน และใช้นโยบายแบบไหน ต่อพลเมือง โดยตั้งข้อสังเกตว่าการจัดการสอนวิชาสังคมศึกษามีความอ่อนแอ และถูกลดทอนจากผู้ที่มีอำนาจ ทำให้วิชาประวัติศาสตร์กลายเป็นวิชาประวัติศาสตร์ของผู้ปกครองมากกว่าประวัติศาสตร์ของพลเมือง และด้วยโลกาภิวัตน์กำลังเรียกร้องพลเมืองแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรที่คำนึงถึงอนาคตภาพ จึงเป็นความสำคัญที่จะต้องเสนอประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมเป็นทางเลือกหนึ่งของการศึกษา

อาจารย์อภัยชนม์กล่าวถึงแนวคิดและ concept ปัจจุบันมากมายที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและความเป็นพลโลก ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด SDGs การพัฒนาที่ยั่งยืนของ UN แนวคิดของ NCSS หรือแม้แต่แผนการศึกษาแห่งชาติ ปี 2560-2579 ก็มีคำที่เกี่ยวข้องกับ concept เหล่านี้อยู่เช่นกัน แต่แนวคิดแรกเริ่มของประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมเริ่มต้นจากหนังสือ silent spring ในช่วง 1967-1970 ที่เป็นจุดเริ่มต้นในการมองเห็นสิ่งแวดล้อมในฐานะปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ นำไปสู่การประชุมของ UN การตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อม

อาจารย์อภัยชนม์แบ่งประเด็นที่สนใจศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือ มิติคุณค่าของทรัพยากรในการยกระดับชีวิต ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ มิตินโยบายรัฐและผลพวงที่ตามมาที่เชื่อมกับเรื่องพลเมืองแบบต่างๆ ในหนังสือ What Kinds of Citizen? มิติวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและมิติของความเป็นธรรมและความเท่าเทียม ซึ่งนำไปสู่การตั้งคำถามกับประวัติศาสตร์เชิงอำนาจนิยม ที่ไม่มีพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์กระแสดังอื่น เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ของสิ่งของ ที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าใจตัวเองและมีอำนาจในตัวเองมากขึ้น และคิดว่าการเปลี่ยนแปลงการสอนประวัติศาสตร์ ต้องเปลี่ยนจากส่วนล่างให้มีอำนาจมากขึ้น ซึ่งจะต้องทำสองส่วน คือ 1) เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ คือ การสอนสิ่งแวดล้อมด้วยการสลายพรมแดนของโลกและชีวิตให้เห็นบริบทที่หลากหลาย เห็นลำดับเวลา ความเชื่อมโยงและความต่อเนื่องในการเปลี่ยนแปลงศึกษาจากหลักฐานที่หลากหลายจากฝ่ายต่างๆ และเรียนด้วยบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยเพื่อสร้างพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม และ 2) เปลี่ยนการเตรียมครูใหม่ มองว่าเจตจำนงนั้นสำคัญ การทำให้ครูรู้สึกว่าเป็นนักศึกษามากกว่าแค่เป็นข้าราชการ มองเห็นความเป็นอาชีพจัดการความรู้เป็นนักรับออกแบบและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ได้ ไม่ใช่ต้องบรรยายตามชุดความรู้ที่ส่วนกลางเตรียมมาให้ และมีความเชื่อมั่นในตัวเด็กและดึงศักยภาพที่หลากหลายของเด็กออกมา

อาจารย์อภัยชนม์ทิ้งท้ายว่าวิชาประวัติศาสตร์มีเพื่อเสริมอำนาจพลเมืองมากกว่าเป็นกลไกของรัฐ และควรทำให้เด็กเรียนเห็นปฏิสัมพันธ์ของชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่เป็นหัวใจของการสร้างประชาธิปไตยที่มีชีวิต การไม่รู้ประวัติศาสตร์เหมือนไปไม่ที่ร่วงจากต้นไม้โดยที่ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของต้นไม้ และเราไม่สามารถเห็นอนาคตใหม่ได้หากไม่พิจารณาช่วงเวลาในอดีตที่ผ่านมา

**ชุมชนแห่งการศึกษาพลเมืองประชาธิปไตย
ภาพรวมของเครือข่ายจากท้องถิ่นสู่ระดับโลก**
โดย Assoc. Prof. Dr. Boon Yee Jasmine Sim

อาจารย์ Jasmine กล่าวถึงความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีทั้งการถกเถียงในประเด็น และนิยามต่าง ๆ ในวงการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยเฉพะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยในชั้นเรียน นั้นมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะงานเขียนในเชิงความคิดเป็นส่วนมาก ในขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนในชั้นเรียนค่อนข้างน้อย โดยอาจารย์กล่าวว่า อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัด เช่น นิยามตัวพลเมืองประชาธิปไตยเองก็ถูกถกเถียงอยู่เสมอเป็น concept ที่ไม่คงตัว หรือเข้าถึงยากอยู่แล้ว ลักษณะงานวิจัยทางการศึกษานั้นเน้นไปทำงานวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ อาจารย์ Jasmine มองว่างานวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการสอน

ประชาธิปไตย

จริงๆในห้องเรียนนั้นจำเป็นมาก เพราะนี่เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นช่องว่างระหว่างหลักสูตรและสิ่งที่เกิดจริงในห้องเรียน

ประเด็นต่อมา อาจารย์ Jasmine ให้ข้อสังเกตว่างานส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองประชาธิปไตย ส่วนใหญ่นั้นเป็นงานจากวิชาการฝั่งยุโรป ในขณะที่ฝั่งเอเซียนนั้นน้อยมากและมองว่าเกิด Asian Gap ในเรื่องการศึกษาพลเมืองประชาธิปไตย เพราะไม่มีงานศึกษาใดเลยที่ศึกษาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตยภายใต้บริบทแบบเอเซีย

และเรารู้้น้อยมากในสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียนเอเซีย ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่าง concept แบบตะวันตกและตะวันออก เป็นเรื่องยากที่จะมองบริบทที่ซับซ้อนของเอเซีย ซึ่งในบางมุมของเอเซียก็อาจจะไม่เป็นประชาธิปไตยเลย เช่น ลักษณะของพลเมืองที่ดี เอเซียจะมีการมองในแง่ของเรื่องคุณธรรมหรือศีลธรรมของตัวเองมาก่อนการเมือง มองในเรื่องของการรักษาความสัมพันธ์ ไม่แตกหัก แต่ทั้งนี้ไม่ได้แปลว่าครูในเอเซียยอมรับความเป็นพลเมืองที่ดีแบบ passive ไม่ลุกขึ้นสู้เลย จากการสัมภาษณ์ครูที่สิงคโปร์และฮ่องกง ครูเห็นความสำคัญของการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย เพียงแต่มีแนวคิดแบบเอเซีย คือการใช้กรอบของขงจื้อมามอง เน้นการบ่มเพาะให้รู้จักรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ ไม่ทำให้การใช้สิทธิที่มีไปสู่ความแตกแยก

อาจารย์ Jasmine จึงอยากเสนอมุมมองของพลเมืองประชาธิปไตยในบริบทของเอเซียที่อาจจะไม่ใช่พลเมืองที่เป็นนัยยะของการต่อสู้โดยตรง ซึ่งเรื่องนี้จำเป็นต้องมีความเข้าใจบริบทในเอเซียด้วยเช่นกัน และยังมีความท้าทายในการสำรวจบริบทที่ต่างกันเองของพลเมืองในชุมชนเอเซียน เพื่อที่จะหาคำตอบของพลเมืองประชาธิปไตยของเอเซียนว่าควรมีหน้าตาอย่างไร